

BİR KASABA İKİ HALKEVİ: CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA NAZİLLİ VE SÜMER HALKEVLERİNİN FAALİYETLERİ

Dr. Öğretim Üyesi Günver GÜNEŞ

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Öğretim Üyesi

İnan YILMAZ

*Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı,
Türkiye Cumhuriyeti Alanı, Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi*

GİRİŞ

Halkevleri; Cumhuriyet idaresi etrafında bütünleşen, Atatürk ilke ve devrimlerine sadık, çağın değerlerine ayak uyduran, Türk milli değerlerine sahip bireyler yetiştirmek için kurulan cumhuriyetin kültür ocaklarıydı. Halkevleri kurulmazdan evvel genç cumhuriyette kültürel kalkınmanın merkezinde bulunan kuruluş Türk Ocaklarıydı. Türk Ocakları 1912 yılında kurulmuş ve Türkçü düşüncüyü Osmanlı İmparatorluğunda yaymaya yönelik faaliyetler yürütmüştü. Cumhuriyetin ilk yıllarında cumhuriyet rejimini halkla buluşturması ümidiyle Türk Ocakları yeniden canlandırılmıştı (Akyüz 1986: 205-206). Türk Ocakları Cumhuriyetin yeniliklerini taşraya ulaştırarak halkın cumhuriyet rejimi etrafında bütünleşmesi için konferanslar düzenlemiş, sanatsal faaliyetler yürütmüş, köylere giderek vatandaşlarla buluşmuştu (Uluskan 2017: 30). Ancak Türk Ocakları ile Cumhuriyet Halk Fırkası arasındaki uyum tamamıyla sağlanabilmiş değildi. Daha henüz bu yıllarda CHF içerisinde Türk Ocaklarının lağvedilmesi ve yerlerine CHF'ye bağlı ve Türk Ocaklarından daha etkin kültür kuruluşlarının kurulması fikri dillendirilmeye başlandı (Üstel 2020: 167). Ancak CHF Türk Ocaklarını kapatmak yerine 1927 yılında Ocakları kendi bünyesine katmayı tercih etti (Sarınay 1994: 263). Türk Ocakları 1927 yılından kapatılışına kadar CHF'ye bağlı kuruluşlar olarak faaliyetlerini sürdürecekti.

Serbest Cumhuriyet Fırkası tecrübesi ve SCF'nin kapatılmasından sonra yaşanan Menemen Hadisesi sonrası CHF, Türk devriminin henüz toplum nezdinde yeterince yaygınlaşmadığından hareketle çok partili yaşam denemelerinden vazgeçti ve ülkedeki kontrolü tek eline alma yoluna başvurdu. Bu doğrultuda 17 Kasım 1930'de SCF kapanmış bulunuyordu. Böylelikle CHF ülkede tek parti haline geldi (Yetkin 1983: 17-19).

Siyasi hayatta tek parti haline gelen CHF, toplumsal hayatta da kontrolü tek eline alma yoluna gitti. SCF ile ilişkilerinin öne çıktığı (Çeçen 2018: 101), devrimleri savunma konusunda eksik kalan (Şimşek 2002: 29) Türk Ocakları ve onunla birlikte ülkede faaliyet gösteren birçok sivil toplum kuruluşu kapatıldı (Zürcher 2000: 262- 263).

Türk Ocaklarının kapatılışından sonra CHF, kendi bünyesinde oluşturacağı kültür kurumlarının nasıl olacağı hususunda yoğun çalışmalar yürüttü. Vildan Aşir Savaşır'ın Çekoslavakya'daki Sokol örgütlerinin örnek alınmasıyla Halkevleri modeli önerisi CHF'de kabul görmüş ve Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'in başkanlığını yaptığı bir heyet Halkevlerinin temelini atmışlardı. 19 Şubat 1932'de 14 ilde açılmasıyla beraber Halkevleri ülkedeki faaliyetlerine başladı (Arıkan 1999: 267-268).

Halkevlerinin çalışmalarındaki temel gaye Halkevi faaliyetlerine vatandaşların katılımını sağlayarak toplumsal bütünleşmeyi sağlamaktı (Toksoy 2007: 39). Halkevleri, Dil-Tarih ve Edebiyat, Temsil, Spor, Güzel Sanatlar, Köycülük, Halk Dershanesi ve Kurslar, Sosyal Yardım, Kütüphane ve Neşriyat,

Kütüphane ve Yayın Şubesi

Sümer Halkevi kütüphane ve yayın şubesi 01.06.1938 tarihinde kütüphane ve okuma odasının kurulmasıyla birlikte faaliyetine başlamıştır. Aynı zamanda sandalye gibi malzemeler de temin edilmiştir. Kütüphane için yardım talebi CHP Genel Sekreterliğine gönderilmiştir (BCA, 490.01.919.578.2).

Sosyal Yardım Şubesi

Sümer Halkevi sosyal yardım şubesi sosyal yardımlar konusunda oldukça önemli çalışmalara imza atmıştır. Halkevi ile Kızılay iç içe geçmiştir. Hilal-i Ahmer balosu Sümer Halkevinde tertip edilmiştir (Aydın, 13 Mart 1938). Kızılay Haftasında sosyal yardım şubesine mensup kadınlar oldukça verimli çalışmalar yürütmüştür (Cumhuriyet, 19 Mart 1938).

Sümer Halkevi sosyal yardım şubesi fabrikada çalışmakta olan tüm memur ve işçilerin aylıklarının %20'sini Kırşehir felaketzedelerine göndermek için çalışma başlatmıştır. 14 Mayıs 1938 itibarıyla 400 lira yardım toplanmıştır (Aydın, 14 Mayıs 1938).

SONUÇ

Cumhuriyetin ilk yıllarında Nazilli'nin sosyal yaşantısında Halkevlerinin önemli bir yeri vardır. Nazilli kazasında ilk Halkevi faaliyeti 24 Şubat 1933'de Nazilli Halkevinin açılmasıyla başladı. Nazilli Halkevi, Cumhuriyet yaşantısının getirdiği aydınlanma ve ilerleme anlayışını vatandaşa buluşturmaya gayret etti. Nazilli Halkevinin güzel sanatlar, temsil, spor ve kütüphane ve yayın, köycülük ve sosyal yardım şubeleri faaldi. Güzel sanatlar şubesinde yapılan çalışmalar, Nazilli'de güzel sanatlarla ilgilenen insan kitlelerinin oluşmasına katkı sağlıyordu. Temsil Şubesinde verilen piyeslerle vatandaşlar çağdaş sahne sanatlarıyla tanışıyordu. Spor Şubesinin düzenlediği spor etkinlikleriyle Nazillili gençler sporla buluşuyordu. Açtıkları kütüphaneye vatandaşlara okuma alışkanlığı aşılayan Nazilli Halkevi, köycülük ve sosyal yardım şubeleriyle de vatandaşların ayağına giderek onların gündelik yaşantıda karşılaştığı sorunlara çözüm aramış, yardıma muhtaç vatandaşlara çeşitli yardımlar yaparak devlet idaresi ile halkın arasında bir köprü vazifesi görmüştür. Nazilli Halkevi 9 Ekim 1937'de Mustafa Kemal Atatürk'ün ziyaret ettiği bir Halkevidir. Atatürk, Nazilli Sümerbank Basma Fabrikasının açılışından evvel Nazilli Halkevinin ziyaret ederek burada bir süre dinlenmiştir.

Nazilli'de açılan bir diğer Halkevi 20 Şubat 1938'de kurulan Sümer Halkevidir. Sümer Halkevi, Sümerbank Basma Fabrikası bünyesinde kurulmuştur. Bu yönüyle bir fabrikada açılan Halkevi olarak Türkiye'de ilktir. Güzel Sanatlar Şubesi, Temsil Şubesi, Spor Şubesi, Kütüphane ve Yayın Şubesi ve Sosyal Yardım Şubesi olmak üzere toplamda 5 şubede faaliyet yürütmüştür. Sümerbank Basma Fabrikası o dönemde önemli bir istihdam ve üretim olanaklarıyla bölgenin çekim merkeziydi. Fabrikada çalışan işçilere yönelik faaliyet yürüten Sümer Halkevi, işçileri güzel sanatlar ve tiyatroyla buluşturmuş, işçilere okuma alışkanlığı kazandırmaya gayret etmişti. Düzenlediği spor etkinlikleriyle işçilere sporu alışkanlık haline getirmeyi hedeflemişti. Bu yönüyle Sümer Halkevi, işçilerin kültürel yaşantısına katkı koymayı ve kültürel birikimi yüksek işçiler yaratmayı amaçlayan çalışmalarıyla Türkiye'de ayrı bir yeri vardır.

KAYNAKLAR

Arşivler

BCA, 490.01.12.65.5.
BCA, 490.01.919.578.2.
BCA, 490.01.952.689.1.
BCA, 490.01.981.804.2.
BCA, 490.01.994.843.4.
BCA, 490.01.1021.930.2.

BCA, 490.01.1035.979.2.
BCA, 490.01.1120.87.2).
BCA, 490.01.1474.23.1.

Gazeteler

Akşam
Anadolu
Aydın
Cumhuriyet
Milliyet
Son Posta
Tan
Yeni Asır

Kitap ve Makaleler

- Akyüz, K. 1986. "Türk Ocakları", *Bellekten* 196: 201-228.
- Arıkan, Z. 1999. *Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi*, 6 Atatürk Yolu Dergisi.
- Bigat, B. 2017. *Kuruluşu ve İlk Yıllarında Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- CHF Halkevleri Talimatnamesi 1932, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara.
- Cumhuriyetin 15. Yılında Aydın 1938.
- Çeçen, A. 2018. *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.
- Gökbek, A. 2018. *Milli Mücadelede Aydın*, Efeler Belediyesi Kültür Yayınları, Aydın.
- Güneş, G. 2005. "Mustafa Kemal Atatürk'ün Aydın Seyahatleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 21: 219-242.
- Güneş, G. 2007. "Çağdaşlaşma Sürecinde Aydın Halkevi ve Faaliyetleri", *CTAD*, 5: 141-192.
- Güneş, G. 2012. "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aydın Türk Ocağı (1923-1931)", *Türk Yurdu* 32: 57-67.
- Halkevleri 1932-1935.
- Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası 1935, Ulus Basımevi, Ankara.
- Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası 1936, Ulus Basımevi, Ankara.
- Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, Alaaddin Kırıl Basımevi.
- İpek, A. 2020. *Aydın İli ve İlçeleri Halkevleri Faaliyetleri*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Sarınay, Y. 1994. *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931*, Ötügen Yayınları, İstanbul.
- Şevket, C. 1935. *Pamuklarımızı Niçin ve Nasıl Eyleştireceğiz*, Yeni Yol Basımevi, İzmir.
- Şimşek, S. 2002. *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Toksoy, N. 2007. *Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri*, Orion Yayınları, Ankara.
- Uluskan, S. B. 2017. *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Ural, S. 2014. *Nazilli'de Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayat(1923-1950)*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- Us, A. 1964. *Gördüklerin, Duydukların, Duyguların*, İstanbul.
- Üstel, F. 2020. *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları, (1912-1931)*, İstanbul.
- Yetkin, Ç. 1983. *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*, Altın Kitaplar Yayınevi.
- Zürcher, E. J. 2000. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.